

OSKAR KREJČÍ

Energetická bezpečnost USA

Energy security of the U.S.A: Energy security of the U.S.A is, after military security, the second most important issue related to the pursuit of national interests. Following World War II, the U.S.A became heavily dependent on the import of oil and increasingly dependent on the import of gas. Since the oil embargo imposed by OPEC in 1973, the U.S.A has been dominated by a view that this dependence should decrease. A possible way out has been reduced consumption and control of the most important oil reserves – this approach builds on Carter's Doctrine. Today, as a result of the country's unilateral policy, its military control spans almost the whole area of the Middle East; yet, other countries are more efficient in trade. The solution resides in a multilateral approach to the country's security, respect for the legitimate interests of others and collaboration in the area of security.

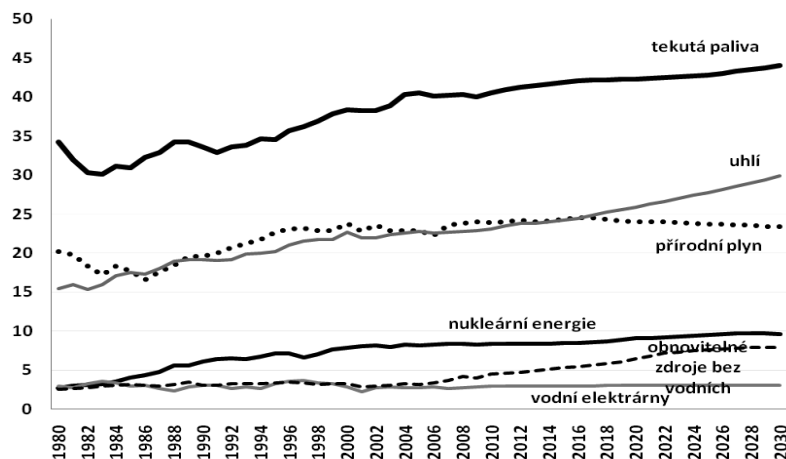
Key words: security, energy security, mutual dependence, oil, oil embargo, Carter's Doctrine, Middle East, Persian Gulf, unilateralism, multilateralism.

Tradiční analýzy problematiky národní bezpečnosti popisují vojenská rizika a hrozby. K nim se přidala nebezpečí plynoucí z terorismu, ze šíření zbraní hromadného ničení a nestability některých států. Tak trochu ve stínu za těmito analýzami jsou skryty varovné rozbory energetické zranitelnosti Západu, a to především Spojených států. Přitom je již delší dobu zřejmé, že pro USA je energetická bezpečnost hned po vojenské bezpečnosti nejvážnějším zdrojem nejistot. Pro některé autory je dokonce „energie ústřední výzvou pro zahraniční politiku USA, ne pouze jedna z mnoha výzev“.¹

Problém energetické bezpečnosti se ve Spojených státech objevil hned po 2. světové válce. Stalo se tak v těžké době, kdy si Spojené státy upevnily postavení ekonomicky nejmocnější země světa. Tehdy se začal prosazovat nový rys globalizace: vzájemná závislost. Jenže vzájemná závislost je v jazyce některých stratégů totéž, co rostoucí zranitelnost USA. Tato skutečnost se víc než symbolicky projevuje na komoditě, která charakterizuje to, co se někdy nazývá „americké století“: americké století je ropným stoletím.

Podle oficiálních zdrojů, tedy Energy Information Administration (EIA), Spojené státy v roce 2007 spotřebovávaly 20,7 miliónů barelů ropy denně. Těžily 5,1 miliónů a také z dalších zdrojů, například z plynu či obilí, získávaly tekuté palivo. Exportovaly 1,4 miliónů barelů denně. Dovážely 13,5 miliónů barelů ropy denně – tedy čistý dovoz činil 12,0 miliónů barelů ropy denně. Graf číslo 1 znázorňuje, jak se podle EIA od roku 1980 vyvíjela spotřeba energie podle zdrojů

¹ *National Security Consequences of U.S. Oil Dependency. Report of an Independent Task Force.* (John Deutsch and James R. Schlesinger, chairs; David G. Victor, project director). New York: Council on Foreign Relations, 2006, s. 60.

Graf č. 1: Spotřeba energie v USA, 1980-2030
(v kvadrilionech Btu – *British thermal unit*)

a jaký je výhled této spotřeby do roku 2030. Z grafu je zřejmé, že se očekává sice mírný, ale přesto růst spotřeby ropy a ropných produktů.²

Na začátku 21. století

Dnes Spojené státy produkují přibližně 10 % světové ropné produkce a spotřebovávají 24 % této produkce. A nejen to – podílejí se 33 % na světové spotřebě tekutých paliv v dopravě. Jestliže v roce 2007 představil čistý dovoz surové ropy ze zahraničí (tedy dovoz mínus vývoz) 58 % spotřeby ve Spojených státech, pak podle odhadů ministerstva energetiky USA by do roku 2020 mohl vzrůst na 70 %. Alespoň tak praví oficiální statistiky USA, tedy EIA.³ Také podle analýz BP z června roku 2008 jsou Spojené státy závislé na importu ropy a plynu, ovšem jiné oblasti energetiky jim dávají určitou možnost manévru:

- **ROPA:** Na území USA je 2,4 % světových zásob ropy, což by mohlo vystačit na 11,7 let. Spojené státy se podílejí osmi procenty na světové produkci, ovšem jejich podíl na světové spotřebě činí 23,9 %. Dvě třetiny spotřeby připadají na transport, přičemž nelze snižovat podíl v průmyslu, kde je už od osmdesátých let minulého století spotřeba zúžena na petrochemii; ve výrobě elektřiny klesla na dvě až tři procenta.
- **PŘÍRODNÍ PLYN:** Na území Spojených států je 3,4 % světových zásob plynu, což by mohlo stačit 10,9 let. Podíl Spojených států na světové produkci činí 18,8 %, ovšem USA užívají 22,6 % světové spotřeby.

² The Energy Information Administration. Official Energy Statistic of U. S. Government – <http://www.eia.doe.gov/oiaf/forecasting.html>

³ The Energy Information Administration – <http://www.eia.doe.gov/>

- UHLÍ: Na území Spojených států je 28,6 % světových zásob, což je nejen první místo na světě, ale také množství, které by mohlo stačit 234 let. V USA se těží 18,7 % světové těžby uhlí (2. za Čínou) a spotřebovává 18,1 % světové spotřeby (2. za Čínou).
- JADERNÁ ENERGIE: Z jaderných elektráren USA pochází 30,9 % světové produkce, což je nejvíce na světě.
- HYDROENERGIE: Z vodních elektráren USA pochází 8,0 % světové produkce, což znamená třetí místo za Čínou a Brazílií.⁴

Uvedené skutečnosti vedou některé autory k závěru, že „americký způsob energetické spotřeby podlamuje národní a ekonomickou bezpečnost“.⁵ Od dob prezidentství Dwighta Eisenhowera vlády ve Washingtonu hledají efektivní začlenění problematiky energetické bezpečnosti do koncepce zahraniční politiky USA. Tato skutečnost se odráží i v politických programech dvou nejdůležitějších politických stran pro rok 2008. Demokraté ve svém programu požadují „zastavit plynutí peněz za ropu bohatým režimům, které jsou nepřátelské vůči Americe a jejím spojencům“. Jako cíl si stanovili snížit do roku 2030 spotřebu ropy nejméně o 35 %.⁶ Také podle Republikánů ohrožuje závislost USA na zahraničních fosilních palivech jejich bezpečnost. Hovoří o „pokračujícím transferu amerického bohatství do OPEC – zhruba 700 miliard dolarů ročně – což pomáhá podpoře teroristických operací a vytváří malý zájem represivních režimů přijmout demokracii“.⁷ Tyto formulace pomíjejí skutečnost, že se na bohatství USA podílí i dovážená ropa, a hlavně, že si americké nadnárodní společnosti ze zisků OPEC dokážou utrhnout velký kus.

Geopolitické konstanty

V americkém doktrinálním myšlení je energetická bezpečnost zpravidla chápána jako jistota dodávek ropy a plynu. Jinak řečeno, energetická bezpečnost vyžaduje stabilitu či plynulost importu ropy a plynu, a to za přijatelné ceny. Tento základní požadavek pak bývá konkretizován do podoby diverzifikace dodavatelů a vytváření rezerv ve Spojených státech. Součástí takto pojeté bezpečnosti je dodatek informací o trhu, světových zásobách a o spotřebě. Z geopolitického hlediska se pak jako hlavní problémy energetické bezpečnosti USA jeví dvě témata: volný přístup ke zdrojům a kontrola dopravních tras.

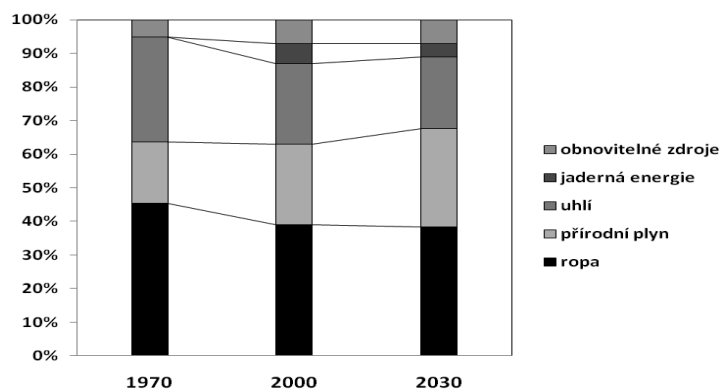
Po většinu ropné éry byla těžba ropy soustředěna na globální sever – do Spojených států, Kanady, Evropy a evropské části carského Ruska či Sovětského svazu. Ještě v roce 1950 dvě třetiny ropné produkce pocházely z této oblasti. V roce 1990 producenti z globálního severu, kam je nově počítána i Austrálie, dodávaly jen 39 % a roku 2030 by to mělo být už pouze 24 % světové

⁴ Podle *BP Statistical Review of World Energy. June 2008* – <http://www.bp.com/multipleimagesection.do?categoryId=6840&contentId=7021557>

⁵ KALICKY, Jan H., GOLDWYN, David L.: *Introduction: The Need to Integrate Energy and Foreign Policy*. In: *Energy and Security. Toward a New Foreign Policy Strategy*. Edited by J. H. Kalicki and D. L. Goldwyn. Washington: Woodrow Wilson Center Press, Johns Hopkins University Press, 2005, s. 1 a 4.

⁶ *Renewing America's Promise*. Washington: Democratic National Convention Committee, 2008, s. 42 a 43 – http://www.presidency.ucsb.edu/papers_pdf/78283.pdf

⁷ *Republican Platform 2008*. Arrangements for the 2008 Republican National Convention, s. 31 – <http://www.gop.com/2008Platform/>

Graf č. 2: Vývoj podílu spotřeby jednotlivých druhů energií ve světě
(v miliónech barelů denně; ropný ekvivalent)

produkce. Převážná část těžby ropy již pochází z globálního jihu, hlavně z oblasti Perského zálivu, Afriky a Kaspického moře.⁸

Také perspektiva odpovídá tomuto geografickému posunu ropného těžiště světa. Prognóza Ministerstva energetiky USA ze září 2008 uvádí, že by světová spotřeba tekutých paliv ve světě měla vzrůst z 84 miliónů barelů denně v roce 2005 na 99 až 113 miliónů v roce 2030. Za totéž období by těžba ropy měla narůst z 84,3 miliónů barelů denně na 112,5 miliónů barelů denně (z toho státy OPEC 49 miliónů).⁹ Následující graf číslo 2, zpracovaný podle údajů BP a EIA, ukazuje historii i pravděpodobný vývoj spotřeby energií ve světě.¹⁰ Tyto propočty byly ovšem provedeny ještě před pochopením dopadu krize spotřeby.

Podle EIA byly v lednu 2008 světové zásoby ropy odhadnuty na 1 332 miliard barelů (prognóza hovoří o možnosti 2,9 biliónů barelů možných zásob). Graf číslo 3 ukazuje rozdělení světových zásob ropy podle makroregionů, je z něho patrné, že se liší odhady EIA¹¹ a BP¹². Je z něho patrné, že přes relativně velké zásoby ropy v Severní Americe, těžiště zásob je na Blízkém východě – 56 až 61 %.

V souvislosti se zmíněným teritoriálním rozdělením zásob ropy a posilování ekonomického potenciálu zemí BRIC – Brazílie, Rusko, Indie a Čína – dochází ve vztahu k ropě k nové specifikaci geopolitických ohnisek. Například Council on Foreign Relations ve své poslední studii hovoří o třech základních faktorech, které ohrožují národní bezpečnost Spojených států. Především hlavní dodavatelé energie (od Ruska přes Írán po Venezuelu) zvyšují kontrolu nad svými zdroji a jsou „rostoucí měrou schopni a ochotni užívat své energetické zdroje k prosazování strategic-

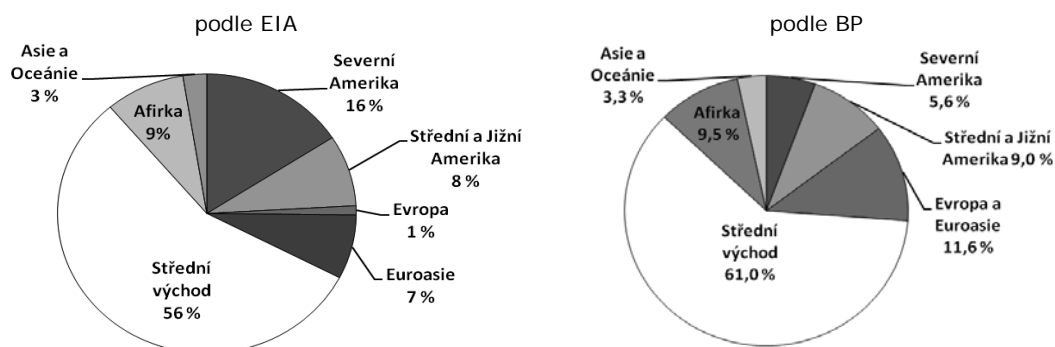
⁸ Viz KLARE, Michael T.: *Petroleum Anxiety and the Militarization of Energy Security*. In: *Energy Security and Global Politics. The Militarization of Resource Management*. Edited by D. Moran and J. A. Russell. New York: Routledge 2009, s. 44.

⁹ Viz *International Energy Outlook 2008*. Washington: U.S. Department of Energy, September 2008, s. 23, 24 a 27.

¹⁰ Zpracováno podle SIEMINSKI, Adama E.: *World Energy Futures*. In: *Energy and Security*. Cit. vyd., s. 24.

¹¹ Zpracováno podle The Energy Information Administration – <http://www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html>

¹² *BP Statistical Review of World Energy. June 2008*, s. 7 – <http://www.bp.com/multipleimagesection.do?categoryId=6840&contentId=7021557>

Graf č. 3: Světové zásoby ropy
(údaje z roku 2008)

ských a politických cílů“. Hlavní konzumenti energie (zvláště USA) jsou stále více závislí na dovážené energii, což „zvyšuje jejich zranitelnost a omezuje jejich schopnost prosazovat široké množství zahraničněpolitických a národně-bezpečnostních cílů“. Zároveň roste konkurence dalších importujících zemí, zvláště pak ze strany Číny a Indie.¹³

Z ropy učinil nejdůležitější zdroj energie a strategickou surovinu mimo jiné i fakt, že se dá poměrně snadno dopravovat. Dlouhé ropovody jsou ale relativně snadným cílem jak pro armády, tak pro teroristy. A nejen to – většina importu ropy do USA je po moři. Podle oficiálních údajů z USA bylo v roce 2007 dopravováno po moři přibližně 43 miliónů barelů denně.¹⁴ Na dopravních trasách ropy je několik geostrategických bodů:

- Hormuzský průliv (průliv mezi ománským výběžkem Arabského poloostrova a Íránu o délce 150 km), přes který prochází přibližně 38,5 % po moři dopravované ropy (16,5-17,0 miliónů barelů denně), většinou do Indie, Japonska a Číny, západní Evropy i USA.
- Malacký průliv (průliv mezi Malajským poloostrovem a indonéským ostrovem Sumatra dlouhý 805 km), přes který prochází přibližně 34,9 % po moři dopravované ropy (15 miliónů barelů denně). Tudy směřuje ropa ze Středního východu do Pacifiku, a to i Číny, Indonésie a Japonska.
- Suezský kanál (průplav v Egyptě oddělující asijský Sinaj a Afriku), přes který prochází přibližně 10,5 % po moři dopravované ropy (4,5 miliónů barelů denně). Tudy směřuje ropa ze Středního východu hlavně do západní Evropy a USA.
- Bab al-Mandab (průliv mezi Jemenem na Arabském poloostrově a Eritreou a Džibuti na africké straně spojující Rudé moře a Adenský záliv), přes který prochází přibližně 7,7 % po moři dopravované ropy (3,3 miliónů barelů denně) většinou do Evropy a USA.
- Dardanely a Bospor (průplavy v Turecku oddělující Asii a Evropu), přes který prochází přibližně 5,6 % po moři dopravované ropy (2,4 miliónů barelů denně). Tudy míří ropa z oblasti Kaspického moře převážně do západní a jižní Evropy.
- Panamský kanál (průplav ve Střední Americe spojující Atlantik a Pacifik), přes který prochází

¹³ *National Security Consequences of U.S. Oil Dependency*. Cit. vyd., s. 3.

¹⁴ Zpracováno podle The Energy Information Administration – http://www.eia.doe.gov/cabs/World_Oil_Transit_Choke-points/Background.html

přibližně 1,2 % po moři dopravované ropy (0,5 miliónů barelů denně), kudy je dopravována ropa převážně do USA a střeoaamerických států.

U všech těchto neuralgických bodů globální ropné sítě jsou válečné flotily USA.

Spojené státy importují ropu z 34 různých zemí. Na základě dlouhodobých snah se podařilo snížit závislost USA na ropě z Blízkého východu a dnes polovina jejich dovozu pochází ze západní polokoule. Tabulka číslo 1 ukazuje, že podle EIA nejvíce ropy dovážené do Spojených států pochází z Kanady, následuje Saudská Arábie, Mexiko, Venezuela a Nigerie.¹⁵ Z oblasti Perského zálivu pocházelo v roce 2007 celkem 16,1 % USA importované ropy, ze zemí OPEC to bylo 44,4 %.¹⁶ Podle oficiálních údajů by se měl podíl čistého dovozu tekutých paliv na spotřebě podílet i v budoucnu přibližně 55 až 60 procenty.¹⁷ Import plynu tvoří 15 % spotřeby v USA, přičemž 90 % z tohoto importu pochází z Kanady.

Tabulka č. 1: Import ropy do USA
(tisíce barelů denně; data ze srpna 2008)

Kanada	2,199	Rusko	490
Saudská Arábie	1,573	Panenské ostrovy	298
Mexiko	1,400	Ekvádor	298
Venezuela	1,305	Kolumbie	257
Nigerie	1,166	Velká Británie	222
Irák	663	Brazílie	208
Alžírsko	530	Kuvajt	203
Angola	495		

Počátky světového trhu

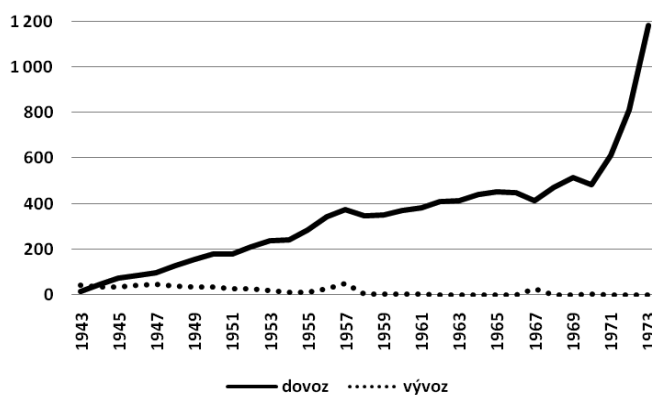
Současnou situaci USA lze charakterizovat jako kritickou závislost na dovozu ropy a rostoucí závislost na dovozu plynu. Přitom tomu nebylo tak vždy. Právě vývoj závislosti Spojených států na dovozu ropy symbolizuje povahu i rizika současně fáze globalizace.

V roce 1858, po objevení ropných polí na severozápadě Pensylvánie, vznikl v USA – ale vlastně i ve světě – ropný průmysl. Ten pomáhal rekonstrukci po občanské válce mimo jiné tím, že dvě třetiny produkce rafinérií směřovaly na export, z toho 70 % do Evropy. Ovšem význam ropy byl stále ještě malý – v roce 1880 hodnota vývozu ropných produktů dosahovala 20 % hodnoty exportu bavlny; století ropy se ale již blížilo. Oficiální historické statistiky zachycují počátek vývozu ropy a ropných produktů od roku 1882 (konkrétně za 52 miliónů dolarů) a počá-

¹⁵ The Energy Information Administration – http://www.eia.doe.gov/pub/oil_gas/petroleum/data_publications/company_level_imports/current/import.html

¹⁶ Zpracováno podle The Energy Information Administration – http://tonto.eia.doe.gov/dnav/pet/pet_move_impqus_a2_nus_ep00_im0_mbb1_a.htm

¹⁷ The Energy Information Administration – <http://www.eia.doe.gov/>

Graf č. 4: Dovoz a vývoz surové ropy do USA, 1943-1973
(v milionech barelů)

tek dovozu ropy a ropných produktů v roce 1908 (jeden milión dolarů).¹⁸ Během 1. světové války zajišťovaly rafinerie USA 80 % potřeb Spojenců.

Za 2. světové války v USA zvítězila představa, že ropné zásoby doma mají být konzervovány a těžba by měla probíhat hlavně v zahraničí – což znamenalo především tam, kde byla levnější, tedy na Středním východě a v Latinské Americe. Do začátku padesátých let minulého století Spojené státy těžily téměř tolik ropy, kolik potřebovaly. Při měření dovozu a vývozu v barelech lze podle oficiálních údajů zachytit bod zlomu v roce 1943, kdy naposled bylo více vyvezeno barelů surové ropy než dovezeno – což znázorňuje graf číslo 4.¹⁹ Po devíti dekadách převahy vývozu ropy nad dovozem se situace obrátila.

V únoru 1945, hned po Jaltské konferenci, se na válečné lodi USA kotvící v Suezském kanálu sešel prezident Franklin Roosevelt se saudským králem. I když není znám obsah jejich rozhovoru, obecně se soudí, že Roosevelt „nabídl Ibn Saudovi vojenskou podporu proti vnějšímu útoku nebo vnitřnímu odporu vůči jeho vládě výměnou za privilegovaný přístup k obrovským ropným zásobám Království,“ což znamenalo vytlačení Britů a Francouzů.²⁰ Protože Chevron a Texaco sice měly v Saudské Arábii koncese, ale neměly v USA rafinerie, které zase měly Exxon a Mobil, vytvořily tyto čtyři firmy v roce 1947 Arabian American Oil Company, ARMACO; původní dva koncesionáři získaly v ní podíl 60 %, Exxon 30 % a Mobil 10 %. Jenže pak nastaly komplikace.

Svržení vlády Mohammeda Mossadeka v roce 1953 lze pokládat za první zahraničněpolitický konflikt s účastí vlády USA týkající se ropy. Během 44 měsíců trvající krize vypadlo ze světového trhu 700 tisíc barelů íránské ropy denně.²¹ Mossadek byl v Evropě vzdělaný aristokrat, nacionalista a demokrat. Ovšem, jak píše Stephen Kinzer, „v Iránu nacionalismus znamenal

¹⁸ Zpracováno podle *Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970*. Prepared by U.S. Dept. of Commerce, Bureau of the Census. White Plains: Kraus International Publications, 1989, s. 897-901.

¹⁹ Zpracováno podle The Energy Information Administration – <http://www.eia.doe.gov/>

²⁰ RUTLEDGE, Ian: *Addicted to Oil. America's Relentless Drive for Energy Security*. London, New York: I. B. Tauris, 2005, s. 30 a 31.

²¹ The Energy Information Administration. – <http://www.eia.doe.gov/security/distable.html>

převzetí kontroly nad ropnými zdroji v zemi. Demokracie znamenala koncentrování moci v ruce zvoleného parlamentu a premiéra, spíše než v ruce monarchy, Mohammada Rezi Šáha.²² V březnu 1951 iránský parlament, těsně před tím, než zvolil Mossadeka premiérem, odhlasoval znárodnění britské Anglo-Iranian Oil Company (AIOC). Dříve, než Londýn zorganizoval protiakti, Mossadek přerušil s Velkou Británií diplomatické styky. Úkol hájit zájmy nadnárodních ropných monopolů připadl na Spojené státy.

Na základě dohod mezi USA a Velkou Británií byla připravena operace Ajax, jejíž řízení v Teheránu převzal rezident CIA Kermit Roosevelt, Jr., vnuk prezidenta Theodora Roosevelta a pozdější viceprezident Gulf Oil. Po neúspěchu prvního pokusu, který vyústil v šáhovu emigraci, se v srpnu 1953 podařilo demokraticky zvoleného premiéra Mossadeka zatknout. Šáh se vrátil a podle nového uspořádání polovina zisků z ropy a plynu zůstala Íránu, druhou získalo mezinárodní konsorcium. V něm AIOC získalo podíl 40 %, pět firem z USA (Gulf Oil, Exxon, Mobil, Texaco a Chevron) dohromady stejné množství, po deseti procentech pak Royal Dutch/Shell a Compagnie Française de Pétrole (dnes Total S.A.).

Podle Iana Rutledgeho Trumanova a Eisenhowerova administrativa „cíleně využívala Američany kontrolované nadnárodní ropné společnosti jako nástroje zahraniční politiky USA“. Z hlediska zájmů Washingtonu tyto nadnárodní korporace plnily a plní tři cíle: (a) předně zabezpečovaly ropu za přijatelné ceny pro Spojené státy a jejich spojence; (b) zajišťovaly finanční podporu protěžovaných režimů na Středním východě; (c) rozšiřovaly ekonomickou i politickou přítomnost USA v dané oblasti a byly prevencí před rozšiřováním sovětského vlivu. Na oplátku tyto monopoly získávaly od vlády „nejen možnost vytvářet obrovský zisk, ale tento zisk byl též efektivně chráněn před antikartelovými akcemi v USA“. Výsledkem bylo, že v šedesátých letech minulého století Exxon, Chevron, Mobil, Gulf a Texaco kontrolovaly 60 % tehdy prokázaných ropných rezerv Středního východu, přičemž tento podíl sahal od 23,7 % v Iráku a Kataru po 100 % v Saudské Arábii.

Tehdy, přesněji řečeno v letech 1925 až 1950, podíl na zisku hostitelské země byl malý: například v Iráku tvořil čtyři zlaté šilinky za tunu ropy, což tvořilo přibližně 35 % čistého zisku.²³ Ovšem venezuelský ministr pro rozvoj Perez Alfonzo již koncem čtyřicátých let minulého století zformuloval princip dělení zisku 50 : 50; právě Perez Alfonzo pak na schůzce se saúdskoarabským ministrem pro ropné a důlní záležitosti Abdallahem Tarakim v dubnu 1959 položily základy organizace OPEC.

Ztráta nezávislosti

Od dvacátých do šedesátých let minulého století kontrolovalo Sedm sester světový trh. Jednalo se o (1) americkou firmu Standard Oil of New Jersey (Esso), která se později spojila s firmou Mobil a vytvořila ExxonMobil, (2) holandsko-britskou firmu Royal Dutch Shell, (3) britskou firmu Anglo-Persian Oil Company (APOC), která se transformovala na British Petroleum (později se spojila s Amoco, původně Standard Oil of Indiana), dnes známá prostě pod zkratkou BP, (4)

²² KINZER, Stephen: *Overthrow. America's Century of Regime Change from Hawaii to Iraq*. New York: Times Books/Henry Holt, 2006, s. 118.

²³ RUTLEDGE, Ian: *Addicted to Oil*. Cit. vyd., s. 34 a 43-44.

americkou firmu Standard Oil Co. of New York, která se změnila na Mobil a spojením s Exxonem vytvořila zmíněný ExxonMobil, (5) americkou firmu Standard Oil of California, později Chevron (po spojení s Texaco na čas ChevronTexaco), (6) americkou firmu Gulf Oil, (7) americkou firmu Texaco, která se později spojila s Chevronem. Tyto nadnárodní korporace vnímaly těžbu, transport a prodej ropy ropných produktů v zahraničí jako vnitřní obchod.

Šedesátá léta 20. století byla dekadou dekolonizace a růstu sebevědomí států tzv. třetího světa. Poklesla role nadnárodních korporací a začala doba „modernizace koncesí“ – objevily se licence, pronájem, povolení, smlouva o společném rozdělení produkce atd.²⁴ V září 1960 na konferenci v Bagdádu pak byla vytvořena organizace producentů ropy, OPEC. Ta si klade za cíl koordinaci politiky členských států organizace s cílem zajištění stabilně výhodných cen a ochranu životního prostředí. V prosinci 1962 pak Valné shromáždění OSN přijalo rezoluci 1803 *Trvalá suverenita nad přírodními zdroji*. Ta vyňala dohody mezi investory a hostitelskými vládami z výlučné pravomoci mezinárodního práva a podřídila je především vnitřnímu právu států. „Právo lidu a národů na trvalou suverenitu nad jejich národním bohatstvím a zdroji musí být použito v zájmu jejího národního rozvoje a kvality života lidu daného státu,“ praví první článek této rezoluce. Souboj o ropu dostal nový rozměr – iniciativu začali přebírat dodavatelé.

Shodou náhod na tyto mezinárodní změny navázal v USA *oil peac*. V dubnu 1970 po více než sto letech růstu dosáhla domácí produkce v tzv. dolních 48 státech USA (tedy bez Havaje a Aljašky) svého vrcholu – 9,4 miliónů barelů za den – a od té doby téměř plynule klesá. Přitom v šedesátých letech minulého století spotřeba ropy v USA stoupla o 51 %, ve srovnání s růstem o 36 % v předcházející dekádě.

Jak ukazuje graf číslo 5, do roku 1973 spotřeba ropy v USA plynule rostla, od roku 1969 přímo strmě. V roce 1960 činil denní import v průměru jeden milión barelů denně, zatímco roku 1973 to již bylo 3,2 miliónů barelů denně, tedy třetina spotřeby. V roce 1973 byly ovšem Spojené státy stále ještě největším producentem ropy na světě – těžily 10,9 miliónů barelů denně, zatímco Sovětský svaz 8,7 miliónů barelů, Saudská Arábie 7,7 miliónů barelů či Írán 5,9 miliónů barelů denně.²⁵ Ovšem v srpnu 1973 poprvé dovoz ropy do USA překročil hranici šest miliónů barelů za den a činil 36 % celkové spotřeby.

V říjnu 1973 útokem egyptské a syrské armády začala Jomkipurská válka. V ní se nejen slovně, ale i věcně postavily Spojené státy na stranu Izraele – letecký most s jejich pomocí byl dokonce mohutnější, než během sovětské blokády západního Berlína v letech 1948 až 1949. 17. října 1973 na jednání v Kuvajtu arabští producenti ropy rozhodli omezit těžbu o pět procent. Druhá část rozhodnutí obsahovala úplné embargo na vývoz ropy do USA (později i Nizozemí). Ještě před zahájením embarga Irák zestátnil ropná zařízení Exxonu a Mobilu v Basře. Když 19. října požádal Nixon formálně Kongres o pomoc pro Izrael ve výši dvě miliardy dolarů, tentýž den radikální arabské státy vyzvaly k přerušení diplomatických styků s USA, změně arabských finančních rezerv z dolarů na jinou měnu a ke snížení těžby na polovinu. Tyto požadavky však již zablokovala Saudská Arábie. Po rozhodnutí snížit produkci pouze o 10 %, irácká delegace opustila jednání.

O deset dní později arabští producenti oznámili omezení těžby o 25 % a pohrozili dalším

²⁴ Viz BOROVSĀKIJ, Jurij V.: *Mirovaja sistema energosnabženija*. Moskva: Navona 2006, s. 10–11.

²⁵ Podle *BP Statistical Review of World Energy. June 2008* – <http://www.bp.com/multipleimagesection.do?categoryId=6840&contentId=7021557>

snížením o pět procent každý měsíc, když nebudou jejich požadavky splněny. Jestliže v polovině října byla cena barelu arabské ropy tři dolary, na zasedání v Teheránu v prosinci ji ministři OPEC zvedli již na 12 dolarů za barel. V únoru 1974 dovoz ropy do USA poklesl o 19 % ve srovnání se zářím roku předcházejícího. Až v březnu roku 1974 bylo embargo ukončeno. Během šesti měsíců trvající krize spojené s válkou a embargem vypadlo ze světového trhu v průměru 2,6 miliónů barelů ropy denně.²⁶ Američtí motoristé, kteří naplnili svoji benzinovou nádrž na 15 galonů v říjnu 1973 za šest dolarů, platili v dubnu následujícího roku více než osm dolarů. Jestliže bilance zahraničního obchodu USA v roce 1974 dosáhla přebytku ve výši 18 miliard, deficit za nákup energie činil 22 miliard dolarů.²⁷ V letech 1973 až 1975 klesl HDP Spojených států o šest procent, zatímco nezaměstnanost se zdvojnásobila a dosáhla devíti procent praceschopného obyvatelstva.²⁸

Ve zprávě o stavu Unie v lednu 1974 prohlásil prezident Richard Nixon, že „prvořadou prioritou je energie“. Od ropného šoku v roce 1973 se energetická bezpečnost stala součástí představ o národní bezpečnosti. Roku 1975 byl přijat Zákon o energetické politice a energetických úsporách, který stanovil cíl vytvořit Strategické ropné rezervy více než jednu miliardu barelů; požadavek vytvořit takovéto rezervy otevřel již Eisenhower při Suezské krizi v roce 1956. Ropa se stala mimořádně významným tématem jak pro vojenské plánování, tak i pro federální rozpočet. V roce 1974 pak byla v rámci OECD z iniciativy USA vytvořena Mezinárodní energetická agentura, která má mimo jiné koordinovat akce velkých západních odběratelů ropy (včetně Japonska).

V roce 1975 byl přijat zákon o ochraně zásob ropy a plynu v USA a jejich nahrazení v elektrárnách uhlím – v šedesátých letech tomu bylo z ekologických důvodů naopak. Různými opatřeními se podařilo snížit do roku 1975 spotřebu ropy o sedm procent a od roku 1979 do roku 1983 o dalších 26 %. Ovšem pak následoval nárůst, který znamenal, že od roku 1973 do současnosti vzrostla spotřeba ropy o 15 %. Mimořádně významný byl fakt, že v roce 1972 tvořil podíl importu z oblasti Perského zálivu pět procent celkové spotřeby ropy v USA, v roce 1976 to bylo 13 %. Tehdy publikované první analýzy situace například z Council on Foreign Relation již doporučovaly položit důraz na import ze západní hemisféry.²⁹ V letech 1975 a 1976 se navíc objevily státem vytvořené ropné korporace ve Velké Británii, Norsku, Kanadě a Venezuele.

Druhá energetická krize v USA bývá spojována s revolucí v Íránu v roce 1979. Ta vyřadila na šest měsíců ze světového trhu v průměru 3,5 miliónů barelů ropy denně.³⁰ Stávky v íránském ropném průmyslu začaly už roku 1978, snížili vývoz ropy o téměř milión tun denně – a OPEC reagoval zvýšením cen o 14 %. Zároveň v dubnu 1979 Saudská Arábie oznámila snížení těžby pod devět miliónů barelů denně. U benzinových pump v USA se začaly tvořit fronty, na některých místech musela autocisterny rozvážející palivo chránit Národní garda. Prezident Jimmy Carter prohlásil, že Spojené státy jsou „nebezpečně závislé na úzkých trasách tankerů protažených přes polovinu světa“ a přirovnal je k trasám Napoleona při tažení na Moskvu. Požadoval zvýšení podílu energie z obnovitelných zdrojů na 20 % spotřeby a nechal napojit Bílý dům na solární kolektory

²⁶ The Energy Information Administration – <http://www.eia.doe.gov/security/distable.html>

²⁷ Podle HAKES, Jay: *A Declaration of Energy Independence. How Freedom from Foreign Oil Can Improve National Security, Our Economy, and the Environment*. Hoboken: J. Wiley, 2008, s. 23–36.

²⁸ Viz MARTIN, William F., HARRJE, Evan M.: The International Energy Agency. In: *Energy and Security*. Cit. vyd., s. 99.

²⁹ Viz RUTLEDGE, Ian: *Addicted to Oil*. Cit. vyd., s. 47 a 49.

³⁰ The Energy Information Administration – <http://www.eia.doe.gov/security/distable.html>

(v roce 1986, za vlády Ronalda Reagana, byly uloženy do muzea). Slíbil zavést kvóty na dovážanou ropu s cílem nikdy nepřekročit úroveň dovozu ropy ze zahraničí v roce 1977.

V září 1980 vypukla irácko-iránská válka, která na následující tři měsíce vedla ke snížení vývozu ropy z těchto dvou zemí v průměru o 3,3 milionů barelů denně.³¹ Zdálo se, že USA čeká třetí energetická krize za sedm let. USA byly ale lépe připraveny, zahraniční dodávky byly více diverzifikovány, ovšem za zvýšením cen ropy následovala velká inflace.

Cartrova doktrína a reganomika

Za vyhlášení Carterovy doktríny je pokládána zpráva o stavu Unie, kterou prezident přednesl v Kongresu v lednu 1980. V zahraničněpolitické pasáži tohoto projevu byla přítomnost sovětských vojsk v Afghánistánu charakterizována jako „nejvážnější hrozba míru od druhé světové války“ a jako „sovětská snaha rozšířit svojí koloniální nadvládu“ prostřednictvím „agrese proti islamskému lidu“. V souvislosti s obsazením velvyslanectví USA v Teheránu prezident Jimmy Carter prohlásil, že „krize v Íránu a Afghánistánu zdramatizovala velmi důležité poučení: naše přílišná závislost na zahraniční ropě je zřejmá a představuje nebezpečí pro bezpečnost naší země“. A právě v tomto vystoupení je obsaženo zásadní sdělení: „Necht' je naše pozice absolutně jasná: pokus každé vnější síly získat kontrolu nad oblastí Perského zálivu bude chápán jako útok na životní zájmy Spojených států amerických, a takovýto útok bude odražen všemi nutnými prostředky, včetně vojenské síly.“³²

Tyto formulace znamenaly výrazný posun v zahraniční politice Spojených států. Předně byla oficiálně vyhlášena nová geografická oblast životních zájmů USA. Již v Eisenhowerově doktríně se sice Spojené státy prohlásily za „středovýchodní mocnost“, ale jejich podíl na politice tohoto regionu byl pokládán za epizodický a fragmentární. S vyhlášením Carterovy doktríny, a v neoficiálních či polooficiálních analýzách a prohlášeních již dříve, byly s ohledem na „geopolitické skutečnosti a hospodářský význam“ Střední východ a Perský záliv zařazeny mezi existenční zájmy USA. Zároveň Carterova tvrdá slova obsahovala reakci nejen na invazi Sovětské armády do Afghánistánu, ale i na ropný šok z roku 1973. Už v dubnu 1977 v televizním projevu prezident charakterizoval energetický problém jako „morální ekvivalent války“ a v oznámeném plánu o 113 položkách stanovil cíl snížit denní dovoz z devíti milionů barelů v roce 1977 na šest milionů barelů v roce 1985.

Vliv Carterovy doktríny na politiku všech následujících prezidentů Spojených států byl mimořádný. To se týká i těch prezidentů, kteří nastoupili do funkce po skončení studené války. Podle některých autorů Carterova doktrína nejen stále řídí zahraniční politiku USA vůči oblasti Perského zálivu, ale „její základní principy byly též rozšířeny na ostatní oblasti ropné produkce ve světě, včetně Kaspického moře a západní Afriky“.³³

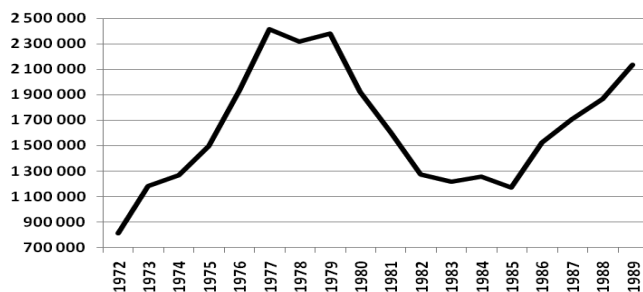
Za úspěch Reaganovy politiky by bylo možné pokládat dočasné snížení ropné závislosti USA

³¹ Tamtéž.

³² CRABB, Cecil V., Jr.: *The Doctrines of American Foreign Policy. Their Meaning, Role, and Future*. Baton Rouge, London: Louisiana State University Press, 1982, s. 328 a 329.

³³ KLARE, Michael T.: *Petroleum Anxiety and the Militarization of Energy Security*. In: *Energy Security and Global Politics*. Cit. vyd., s. 48.

na okolním světě. Díky tzv. reganomice, konzervativní politice snížení daní a omezování regulace podnikání se zvýšila domácí produkce ropy. Podpora domácí těžby se stala důležitější než vytváření rezerv z dovezené ropy. Během prvních deseti dnů v Bílém domě Ronald Reagan zrušil regulaci cen na surovou ropu a benzín. Ceny výrazně vzrostly, ale dovoz se v roce 1982 (4,3 miliónů barelů za den a 28 % spotřeby) snížil na polovinu úrovně roku 1977 (8,6 miliónů barelů denně a 47 % spotřeby USA). Podíl importu ze států OPEC, který v roce 1977 představoval 72 % dovezené ropy, klesl v roce 1985 na 42 % – ovšem v roce 2000 již opět přesáhl polovinu podílu, konkrétně 51 %. Padla některá ekologická omezení těžby. Začala nová těžba na Aljašce, zvýšila se těžba v Severním moři i v Mexickém zálivu. Výrazně vzrostlo využívání jaderné energie, ale i uhlí. Také se zúročily některé úsporné a rozvojové programy předcházejících tří vlád. Graf číslo 5, který zachycuje období od Jomkipurské války v roce 1973 do konce studené války, ukazuje, jak během Reaganovy vlády došlo ke snížení dovozu ropy.³⁴ Připomíná také, že závislost na

Graf č. 5: Dovoz surové ropy do USA, 1972-1989
(v tisících barelů ročně)

importu nezmizela zcela – a že po počátečním poklesu v roce 1980 nastoupil roku 1984 opět růst dovozu. Zvětšil se však manévrovací prostor pro jednání se zeměmi OPEC, což až do příchodu vlády Georga Bushe ml. zklidnilo trh s naftou a benzínem v USA.

Strach z ropného šoku však v USA nezmizel. V roce 1983 bylo vytvořeno specializované velitelství USCENTCOM (United States Central Command), do jehož oblasti odpovědnosti spadá Blízký a Střední Východ, včetně Egypta, Iráku, Íránu či Afghánistánu, ale i Rudé moře, Perský záliv a část Indického oceánu; dnes také státy postsovětské Střední Asie.

Podle některých autorů k prvnímu skutečnému naplnění Carterovy doktríny došlo až na konci irácko-iránské války, konkrétně v květnu 1987 (operace Earnest Will). Tehdy iránské síly začaly ohrožovat kuvajtské tankery (pravděpodobně proto, aby odradily Kuvajt od půjček na zbraně pro Irák). Prezident Ronald Reagan odsouhlasil, aby 11 těchto kuvajtských tankerů plulo pod vlajkou USA a nařídil jejich ochranu válečným námořnictvem Spojených států. Akci na místě zabezpečovalo právě výše zmíněné velitelství USCENTCOM.

Konec studené války pro USA výrazně snížil hrozby plynoucí z vojenské oblasti vojenské bezpečnosti, ovšem nikterak nesnížil rizika spojená s ropnou závislostí. Tato nová kombinace

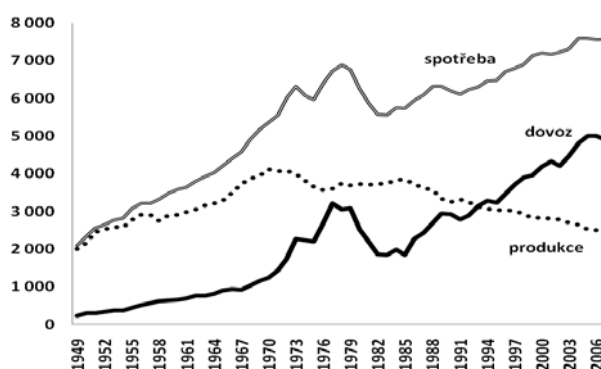
³⁴ Zpracováno podle The Energy Information Administration – http://tonto.eia.doe.gov/dnav/pet/pet_sum_crdsnd_adc_mbbl_m.htm

vytvořila v představách řady politiků, ideologů i analytiků vizi možného vojenského zajištění energetické bezpečnosti USA. Předznamenáním tohoto posunu v doktrinálním myšlení se stala irácká invaze do Kuvajtu.

Hned poté, kdy 2. srpna 1990 Irák obsadil Kuvajt, světový trh ztratil přibližně stejné množství dodávek ropy, jako během předcházejících krizí v Perském zálivu – tři milióny barelů denně z Iráku a dva milióny z Kuvajtu, což se rovnalo osmi procentům tehdejší světové produkce. Cena se hned v prvních dnech konfliktu v USA vyhoupla z 16 na 33 dolarů za barel. Saudská Arábie ovšem zvýšila těžbu a nahradila 60 % výpadku.³⁵ Šest dní po irácké invazi prezident George Bush st. oznámil nutnost chránit ropná pole v Saudské Arábii vojenskou silou Spojených států. Jako prvotní motiv uvedl energetické potřeby Spojených států: „Naše země nyní dováží téměř polovinu své spotřeby ropy a může být postavena před velké ohrožení své ekonomické nezávislosti... Suverénní nezávislost Saudské Arábie je životním zájmem Spojených států.“ V prezidentské direktivě NSD 54 z ledna 1991 se pak uvádí, že Spojené státy mají trvalý závazek chránit své životní zájmy v Perském zálivu „v případě nutnosti za použití vojenské síly, proti jakékoliv mocnosti se zájmy nepřátelskými vůči našim“.

Od bezpečnosti k nejistotě

V době Reaganovy vlády se podařilo ropný trh v USA zklidnit: od roku 1986 do roku 2003 se cena ropy pohybovala v pásmu 15 až 20 dolarů za barel. Pouze právě v době 1. války proti Iráku vyskočila nad toto pásmo, a to v průměru o více než 75 centů. Období vlády Billa Clintona, prvního prezidenta zvoleného po skončení studené války, bylo navíc dobou, kdy jak nová administrativa, tak i americké ropné monopoly začaly využívat možností, které nabídl rozpad Sovětského svazu a divoká privatizace v postsovětském prostoru. Nové snahy i nejistotu posiloval fakt, že – jak ukazuje graf číslo 6 – od roku 1994 Spojené státy dovážejí více ropy, než jí doma těží³⁶

Graf č. 6: Vývoj produkce, dovozu a spotřeby ropy v USA, 1949-2007
(v miliónech barelů ročně)

³⁵ Viz HAKES, Jay: *A Declaration of Energy Independence*. Cit. vyd., s. 80.

³⁶ The Energy Information Administration – <http://www.eia.doe.gov/>

Předmětem zájmu se stala jak sibiřská ropná pole, tak i oblast nových států v okolí Kaspického moře. Carterova doktrína se teritoriálně rozkročila. Stalo se tak už po roce 1992, kdy prezident označil, že oblast Kaspického moře by se mohla stát hlavním zdrojem ropy pro USA a jejich spojence a pomoci snížit závislost USA na oblasti Perského zálivu. Obdobně hned po nástupu George Bushe ml. do funkce prezidenta v roce 2001 jeho vláda začala zdůrazňovat, že v subsaharské Africe je sedm procent světových ropných rezerv a 11 % světové produkce. V roce 2007 pak bylo zřízeno speciální regionální velitelství ozbrojených sil USA pro Afriku, USAFRICOM.

Přínejmenším od roku 1993 geopolitické analýzy v USA vnímají Rusko a oblast Kaspického moře nejen jako dvě odlišné oblasti zdrojů ropy a plynu, ale též jako geopolitická ohniska, které je nutné co nejvíce oddělit. Tehdy získaly podporu Bílého domu iniciativy týkající se ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan a plynovodu Baku-Tbilisi-Erzurum, které obcházejí Rusko, ale i Írán. Paralelně s oficiálními rozborů se začaly, a to zvláště v okolí budoucího viceprezidenta Dicka Cheneyho, formulovat konkrétní představy o proniknutí na ruský a kaspický ropný prostor. Kaspické okolí začalo být vnímáno jako nová strategická příležitost v nejširším slova smyslu – mezi četnými poradci v roce 1996 vytvořené americko-ázerbájdžánské obchodní komory jsou jména Dicka Cheneyho, Henry Kissingera, Zbignewa Brzezinského, Breneta Scowcrofta atd., tedy reprezentantů nejrůznějších skupin uvnitř politické elity USA.

Situace se ještě více zkomplikovala v roce 2003, kdy ruský ropný gigant Jukos zahájil rozhovory s Chevronem a ExxonMobilem o prodeji blokujícího či kontrolního balíku akcií své firmy. Koncem října byl Chodorkovskij zatčen za podvody a daňové úniky. Rusko začalo chránit své surovinové rezervy a obdobnou politiku začínají praktikovat i ostatní státy v okolí Kaspického moře.

Nástup Gerorge Bushe ml. znamenal změnu. Sám nový prezident, právě tak jako jeho otec, odvozoval své bohatství z ropy, viceprezident Dick Cheney měl podnikatelské zájmy v ropném průmyslu a poradkyně pro otázky národní bezpečnosti a v druhém období ministryně zahraničí Condoleezza Riceová byla členkou správní rady Chevronu. Už v květnu 2001 byl přijat dokument *Státní energetická politika*, který připravila pracovní skupina v čele s viceprezidentem Dickem Cheneyem. 8. část tohoto materiálu nese název *Upevnění globálních aliancí. Zvýšení státní energetické bezpečnosti a mezinárodní vztahy*. Zde se mimo jiné píše, že „koncentrace světové produkce ropy do nějakého regionu světa je potenciální hrozbou pro tržní stabilitu, která není výhodná ani pro producenty, ani pro spotřebitele“. Dokument tvrdí, že „periodické snahy OPEC udržet ceny ropy nad úroveň diktovanou tržními silami... působí proti společným zájmům“.³⁷ V roce 2003 bylo vytvořeno Mezinárodní energetické fórum se stálým sekretariátem v saudsko-arabském Rijádu, které má zprostředkovávat globální dialog mezi dodavateli a odběrateli ropy, tedy nejen mezi OPEC a IEA, ale i Ruskem, Čínou a Indií.

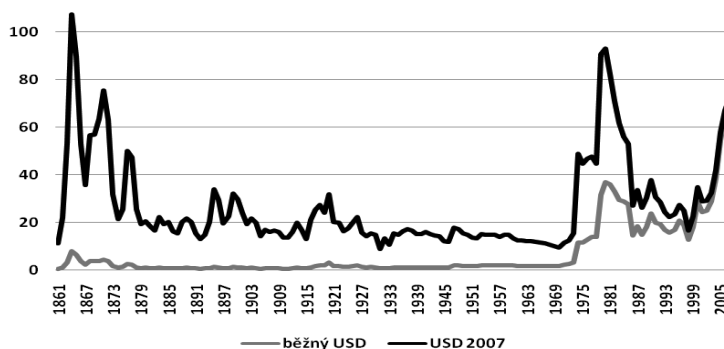
V srpnu 2005 prezident Bush ml. podepsal Zákon o energetické politice, jehož cílem je snížení závislosti na importu ropy. Zákon mimo jiné přináší garanci půjček pro inovační technologie, zvýšení podílu biopaliv, zvětšení podílu uhlí (při snížení znečištění) na spotřebě energie, klade důraz na větrnou energii a další alternativní zdroje, obsahuje daňové úlevy pro ty, kdo přinášejí energetické úspory, podporuje těžbu v Mexickém zálivu, klade důraz na jadernou energii atd.

³⁷ *National Energy Policy*. Report of the National Energy Policy Development Group. Washington: U.S. Government Printing Office. May 2001, s. 8–6.

Znamená další subvence velkým korporacím, které se zabývají těžbou ropy, plynu a uhlí na území USA, včetně do té doby uzavřených oblastí federální půdy. Přes nové ústupky, které Kongres schválil, 85 % kontinuálního pobřeží USA, kde by mohlo být 500 milionů tun ropy, stále zůstává uzavřeno pro těžbu. Některé propočty ovšem říkají, že tento zákon obsahuje finanční podporu ve výši 12,3 miliard dolarů na deset let.³⁸ Následné prezidentské iniciativy kladly důraz na uhlí, jadernou energii, plyn a obnovitelné zdroje. Prezidentské iniciativy se týkají i nákupu aut s hybridním motorem.

I když energetická politika a zvláště problematika trhu s ropou patřila k ústředním tématům vlády George Bushe ml., dovoz i ceny ropy začaly dramaticky růst. Podle údajů EIA od 1985, kdy import ropy do USA spadl na nejnižší hranici po ropném šoku v roce 1973, a to na 3,2 milionů barelů denně, se do roku 2004 více než ztrojnásobil a poprvé dosáhl 10 milionů barelů za den.³⁹ V lednu 2001, kdy Bush ml. nastupoval do Bílého domu, byla cena barelu ropy brent na newyorské burze 27,21 dolarů; počátkem června 2008 byla nad 130 dolary a v polovině října téhož roku činila 78,79 dolarů za barel.⁴⁰

Uvedený růst ceny ropy byl ovšem nominální – doprovázela ho klesající hodnota dolaru. Graf číslo 7 z dílny BP ukazuje vývoj ceny barelu ropy na světových trzích od druhé poloviny 19. století do současnosti. Naznačuje, že až na vrcholu cenového růstu v polovině roku 2008 přesáhla cena barelu ropy v reálných hodnotách konstantního dolaru úroveň, na kterou vystoupila v době ropného šoku roku 1973.⁴¹

Graf č. 7: Vývoj ceny surové ropy na světových trzích
(cena za barel v USD; konstantní dolar roku 2007)

Růst ceny ropy je zpravidla spojován s růstem světové spotřeby, a to hlavně z důvodů ekonomického rozvoje Číny a Indie. Jenže během období výrazného růstu cen na počátku 21. století nikdy na světovém trhu nepřekročila poptávka po ropě nabídku. Mnohé z důvodů růstu cen je spojeno s politikou Washingtonu, který v době vlády George Bushe ml. zkomplikoval situaci nejen v Iráku, ale i své vztahy vůči Íránu, Venezuele i Rusku. Navíc, jak ukazuje tabulka číslo

³⁸ Podle BOROVSKIJ, Jurij V.: *Mirovaja sistema energosnabženija*. Cit. vyd., s. 165.

³⁹ The Energy Information Administration – http://tonto.eia.doe.gov/dnav/pet/xls/pet_sum_crdsnd_adc_mbbldpd_a.xls

⁴⁰ The Energy Information Administration – <http://tonto.eia.doe.gov/oog/info/gdu/gasdiesel.asp>

⁴¹ BP: Statistical Review of World Energy 2008 – <http://www.bp.com/productlanding.do?categoryId=6929&contentId=7044622>

2, časté tvrzení, že za nepříznivou obchodní bilanci USA je odpovědný dovoz ropy, také není zcela pravdivé: i když podíl importu ropy na obchodním deficitu vzrostl od roku 2001 přibližně o třetinu, stále netvoří ani polovinu celkového deficitu USA.⁴²

**Tabulka č. 2: Obchodní deficit, 2001-2007
(miliardy dolarů)**

komodita	2001	2001 podíl	2002	2002 podíl	2003	2003 podíl	2004	2004 podíl
ropa	92 950	21,8%	93 169	19,3%	120 402	22,0%	163 831	24,6%
celkem	427 188	100,0%	482 895	100,0%	547 552	100,0%	665 477	100,0%
komodita	2005	2005 podíl	2006	2006 podíl	2007	2007 podíl	2008	2008 podíl
ropa	229 191	29,3%	270 862	32,3%	293 379	36,0%	n.a.	n.a.
celkem	782 740	100,0%	838 271	100,0%	815 369	100,0%	n.a.	n.a.

S ropnou politikou Georhe Bushe ml. je spojována i druhá válka proti Iráku z roku 2003. Podle dostupných údajů jsou pod povrchem Iráku druhé největší ropné zásoby na světě. Neo-konzervativní Project for American Century už v roce 1998 vyzval prezidenta Billa Clintona ke svržení Saddáma Husajna unilaterální akcí. V září téhož roku při výpovědi před výborem Sněmovny Paul Wolfowitz, jeden z architektů neokonzervativní doktríny a v době intervence USA v Iráku náměstek ministra obrany, vyzýval k rozšíření svobodné zóny na jihu Iráku tak, aby byla získána „kontrola nad největšími ropnými poli Iráku“. Podle Jaye Hakese tentýž Wolfowitz pak v roce 2003 ujišťoval sněmovní výbor, že „irácké příjmy z ropy budou dostatečně velké, aby mohly zaplatit cenu tamní rekonstrukce“.⁴³

Intervence v Iráku začala 20. března 2003. Po necelém měsíci a půl, konkrétně 1. května, prezident Bush ml. oznámil konec války. Situace se ovšem zkomplikovala, neboť po oficiálním oznámení o konci hlavních bojů, během kterých byl dobyt Bagdád a svržen irácký prezident Saddám Husajn, se rozhořel ozbrojený odboj. Podle oficiálních údajů USA během 19 měsíců od intervence a následných nepokojů přišel světový ropný trh denně v průměru o milión barelů ropy.⁴⁴

Hledání efektivní politiky

Většina analýz energetické závislosti USA jak na vládní, tak i akademické půdě je komplexní a plná empirických dat. Tyto knihy a studie zpravidla obsahují informace i doporučení týkající se jak domácích a světových rezerv ropy, tak i dopravních tras. Zdůrazňují potřeby technologického rozvoje jako cesty k úsporám, ale také požadavky ochrany životního prostředí a volání po nut-

⁴² U.S. Department of Energy – http://www1.eere.energy.gov/vehiclesandfuels/facts/printable_versions/2008_fotw513.html

⁴³ Podle HAKES, Jay: *A Declaration of Energy Independence*. Cit. vyd., s. 96 a 99.

⁴⁴ The Energy Information Administration – <http://www.eia.doe.gov/security/distable.html>

nosti čelit klimatickým změnám. Vytváření strategických ropných rezerv je v těchto rozborech a závěrech uváděno jako základní obrana proti tvrdým výkyvům ceny či poruch v dodávkách. Přesto se tyto analýzy velmi liší. Spor o ropu v zahraniční politice USA odráží obecný problém – napětí mezi unilateralismem a multilateralismem.

Konflikt unilateralismu a multilateralismu je známější z diskusí o postavení USA jako vojenského hegemonu, ovšem na příkladu ropy může být srozumitelnější. Pro ryzí unilateralisty je energetická bezpečnost možná pouze jako úplná energetická nezávislost, což při nevyhnutelném dovozu ropy znamená plnou kontrolu nad hlavními ropnými zásobami, především nad Středním východem, ale i nad oblastí Kaspického moře a na trasách vedoucích od těchto regionů. Cílem je uchovat pro Spojené státy strategickou převahu a hlavní roli v globální energetické architektuře.

Pro umírněnější unilateralisty by „americká vize neměla být menší než globální – a regionální energetické instituce, které jsou vytvořeny, by měly být tak robustní, jak robustní jsou mezinárodní finanční instituce a roztažené NATO.“⁴⁵ Řečeno jinak, nadvládu USA nad ropnými zdroji by neměly zajišťovat Spojené státy samy, ale spolu s evropskými spojenci. Navíc, jak například píše Edward Morse a Amy Jaffe „nízké ceny ropy – kromě toho, že zajišťují trvalé ekonomické výhody pro USA a globální ekonomiku – budou redukovat zisky států produkujících ropu, které sponzorují terorismus a usilují o získání zbraní hromadného ničení“.⁴⁶

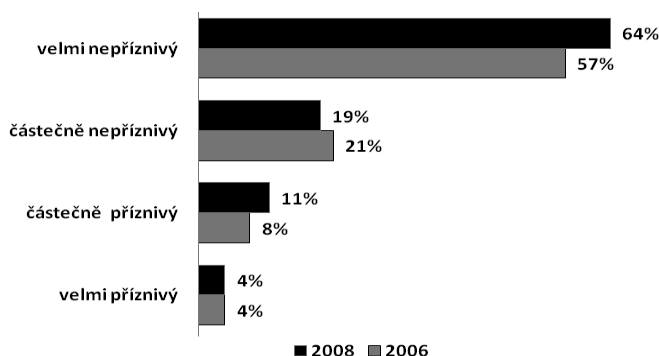
Díky unilaterálnímu přístupu USA problematiku ropného trhu nejen zpolitizovaly, ale i zmilitarizovaly. Nejnázorněji je to vidět na vztahu k regionu s největšími zásobami ropy, ke Střednímu východu. Zde Spojené státy od poslední dekády minulého století dosáhly téměř ideálního naplnění Carterovy doktríny – samozřejmě s významnou výjimkou napětí s Íránem. Jenže rentabilita současné vojenské kontroly nad oblastí Perského zálivu je velmi sporná. Chalmers Johnson, bývalý analytik CIA a emeritní profesor z University of California, už na konci 20. století propočtl, že Spojeným státům „pro udržení přístupu k ropě v oblasti Perského zálivu je zapotřebí přibližně 50 miliard ročně z výdajů na obranu, včetně přítomnosti útvarů jedné či více letadlových lodí zde, ochrany námořních tras a udržení velkých leteckých sil v pohotovosti v dané oblasti. Ale ropa, kterou z okolí Perského zálivu dovážíme, stojí pouze pětinu této částky, okolo 11 miliard dolarů ročně. Ropa ze Středního východu představuje pouze 10 % spotřeby USA, 25 % evropské a polovinu japonské spotřeby.“⁴⁷ Graf číslo 8 ukazuje, že nastoupená politika Washingtonu kontroly nad Středním východem vyvolává velmi negativní reakci arabského obyvatelstva. Podle výzkumu, který probíhal v Egyptě, Saudské Arábii, Jordánsku, Maroku a ve Spojených arabských emirátech počátkem roku 2008, má nepříznivý vztah k USA 83 % tamní veřejnosti.⁴⁸

⁴⁵ KALICKY, Jan H., GOLDWYN, David L.: Conclusion: Energy, Security, and Foreign Policy. In: *Energy and Security*. Cit. vyd., s. 577.

⁴⁶ MORSE, Edward, JAFFE, Amy M.: OPEC in Confrontation with Globalization. In: *Energy and Security*. Cit. vyd., s. 88.

⁴⁷ JOHNSON, Chalmers: *Blowback. The Costs and Consequences of American Empire*. New York: Metropolitan Books, 2000, s. 87–88.

⁴⁸ University of Maryland/Zogby International opinion poll – <http://www.saudi-us-relations.org/articles/2008/ioi/080425-arab-poll.html>

Graf č. 8: Vztah arabské veřejnosti k USA, 2006 a 2008

Otázka: *Obecně řečeno, je váš vztah k USA...*

Problém je ale obecnější. Například Duane Chapman uvádí, že vztah Spojených států ke Střednímu východu prošel za dobu od energetického embarga v roce 1973 dvěma etapami a navrhuje nový přístup:

- Semiautonomní řízení států v oblasti Perského zálivu. Bylo příznačné pro léta 1973 až 1990. Tehdy země Středního východu prováděly relativně samostatnou politiku nezávislou na Západu, tedy i na USA.
- Zajištění bezpečnosti ozbrojenými silami USA. Přítomnost ozbrojených sil USA v regionu je po dvou válkách s Irákem taková, že může zabránit tomu, aby nějaká místní nebo vnější moc „uchvátila ropu v Zálivu“. Perský záliv se sice změnil v „americké jezero“, ovšem unilaterální užívání moci USA otvírá prostor pro „svobodné jezdce“. „Dokud se USA (a v menší míře Velká Británie) budou pokoušet zajišťovat bezpečnost unilaterálně, nebude žádná snaha ostatních zemí spotřebovávajících ropu z Perského zálivu podílet se finančně na zajištění bezpečnosti. Také politická a lidská cena bude nepoměrně rozložena na bedrech USA a jejich spojenců v Zálivu.“ Spojené státy nesou náklady, čínský, indický a evropský import z této oblasti je však větší než dovoz USA; situaci navíc doprovází nejistota z politiky Venezuely i Nigérie.
- Multilaterální zajištění bezpečnosti Perského zálivu. Chapman se domnívá, že „multilaterální přístup by se mohl ukázat jako nejlepší záruka stabilní produkce ropy a stabilních cen při dostatečných příjmech pro vlády Zálivu“.⁴⁹ Pravda je, že unilaterální přístup stabilitu cen nepřinesl. Otázka je, zda to mělo být skutečným cílem.

Podle řady autorů čelí dnes Spojené státy „surovinovému merkantilismu“ – tedy využívání ekonomických a zahraničněpolitických nástrojů vlády k pomoci státem ovládaných energetických společností a k zajištění si přístupu k zahraničním hydrokarbonovým zdrojům. Řečeno slovy Pula Tempesta, dřívějšího výkonného ředitele firmy Shell, Čína a další asijské státy dvoustrannými dlouhodobými dohodami se státy Perského zálivu „cílevědomě je izolují od otevřeného trhu“.⁵⁰ Volání po svobodě trhů je však cíleným vytvářením volného prostoru pro čtyři

⁴⁹ CHAPMAN, Duane: Gulf Oil and International Security. Can the World's only Superpower Keep the Oil Flowing? In: *Energy Security and Global Politics*. Cit. vyd., s. 88–91.

⁵⁰ Citováno podle RUTLEDGE, Ian: *Addicted to Oil*. Cit. vyd., s. 144.

hlavní superfirmy: ExxonMobil, Chevron, Royal Dutch Shell a BP. Ty dnes na Západě kontrolují „ropný kapitalismus“ a mají jak finanční prostředky, tak i znalosti pro podnikání.

Bezpečnost USA chápána jako nezávislost na zahraničních ropných zdrojích je však iluzí. Stejnou fikcí je i představa o možnosti úplné kontroly nad zahraničními zdroji. Vzájemná ekonomická závislost je ovšem obecnější jev než dovoz ropy do USA – je to zákonitost globalizace. Pro některé autory, například Richarda Haasse, je 21. století světem „nepolárním“ – tedy ani unipolárním, ani multipolárním, ale světem, kde různé druhy moci drží tucty státních i nestátních aktérů. Unipolarita patří minulosti, přestože se o její udržení Spojné státy stále snaží. Haass volá po „koordinované multipolaritě“, jakémsi koncertu skupiny vlád, které by umožnily kooperativní multilateralismus. „Ten by neodstranil nepolaritu, ale pomáhal by jejímu řízení a zvýšil by naději, že mezinárodní systém nezdegeneruje či se nerozpadne“.⁵¹

Základním poznatkem posledních padesáti let není potřeba hledat cesty k nadvládě USA nad světovým ropným trhem, ale nutnost vnímat domácí trh s ropou a plynem jako pouhou část trhu globálního. Slabost unilateralismu ukazuje fakt, že pod střechou vojenské převahy Spojených států v oblasti Perského zálivu jiné země provádějí efektivnější obchod, než je obchod USA. Ve světě vzájemné závislosti je kooperativní politika, která ctí oprávněné národní zájmy všech států, jedinou šancí na zajištění skutečné bezpečnosti.

⁵¹ HAASS, Richard N.: The Age of Nonpolarity. What Will Follow U.S. Dominance. In: *Foreign Affairs*, May/June 2008, s. 44–56.